

בבית המשפט העליון

בע"מ 1813/18

לפני : כבוד המשנה לנשיאה ח' מלצר
 כבוד השופט נ' הנדל
 כבוד השופט מ' מזוז

המבקש : פלוני

נ ג ד

המשיבים : 1. פלוני
 2. פלוני
 3. רשות מקרקעי ישראל

בקשה לרשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד (ע"י השופטים מ' נד"ב, א' ש' שילה ו-ר' פלאוט) מיום 1.2.2018 בעמ"ש 24867-01-15

תאריך הישיבה : ט' בטבת התשע"ט (17.12.2018)

בשם המבקש : עו"ד רוני דובר
 בשם המשיבים 1-2 : עו"ד משה זוהרי ; עו"ד אהרון אבוחרה
 בשם המשיבה 3 : עו"ד אביעד אמרוסי

כתבי עת :

[ס' אוטולנגי, "ההסדרים המשפטיים בנוגע לירושת משק במושב עובדים", עיוני משפט, כרך ט \(תשמ"ג-תשמ"ד\) 469](#)

[נינה זלצמן, "רישיון במקרקעין", הפרקליט, כרך מב \(תשנ"ה-תשנ"ו\) 24](#)

ספרות :

[ג' שלו, חוזים ומכרזים של הרשות הציבורית](#)

[א' ברק, פרשנות במשפט, כרך ב, פרשנות החקיקה \(התשנ"ג\)](#)

[ורד דשא, המשפט החקלאי בישראל \(2014\)](#)

חקיקה שאוזכרה :

[תקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984 :סע\) 460'ב\)](#)

[חוק החוזים \(חלק כללי\), תשל"ג-1973 :סע\) 25, 39, 61'ב\)](#)

[חוק הירושה, תשכ"ה-1965: סע' 114](#)

מיני-רציו:

* ביהמ"ש העליון קובע כי הוראת פסקה 19(ג) (4) להסכם המשבצת איננה שוללת מבר הרשות לצוות בצוואתו את מסירת זכויות השימוש שלו במשק גם בדרך של מכירה וחלוקת התמורה בין מוטבי הצוואה (בכפוף למגבלות הבאות: האחת, שהצוואה אינה גורעת מזכויותיו של בן זוג האמורות בפסקה (1); והשנייה, שאין הצוואה מורה על העברת הזכויות ליותר מאדם אחד ובן זוגו באופן שייצור פיצול של הנחלה). מכאן שאין כל סתירה בין הוראות הסכם המשבצת לבין הוראות הצוואה בענייננו וממילא אין כל מניעה לקיום צוואתה של המנוחה.

* ירושה – צוואה – למול הסכם משבצת

* אגודות שיתופיות – מושב – העברת זכות חכירה במשק

* מקרקעין – זכויות במקרקעין – בר-רשות

* חוזים – פרשנות – כללי פרשנות

* מקרקעין – מקרקעי ישראל – רשות מקרקעי ישראל

בקשה לרשות ערעור על פס"ד מחוזי בו נדחה ערעור המבקש על פס"ד של בימ"ש לענייני משפחה. הבקשה נדונה כערעור. רקע: המבקש הוא בנה המאומץ והיחיד של המנוחה. עובר לפטירתה החזיקה המנוחה בזכויות בת-רשות במשק חקלאי. המערער לא מונה כ"בן ממש"ך" בנחלה. ב-2005 ניתן צו ירושה לפיו המערער הינו היורש היחיד של המנוחה. בהמשך, נוכח הליך שנקטו המשיבים, בוטל צו הירושה ותחתיו ניתן צו לקיום הצוואה משהתברר כי המנוחה הותירה צוואה בגדרה הורתה על מכירת זכויותיה בנחלה וחלוקת התמורה בין המערער למשיבים (לפי היחס הבא: 40% למערער, 20% למשיב 1 ו-40% למשיב 2). בהמשך, למרות שצו הירושה בוטל, פנה המערער לרמ"י בבקשה שהזכויות בנחלה ירשמו על שמו מכוח צו הירושה. רמ"י, אשר לא הייתה מודעת לכך שצו הירושה בוטל, נעתרה לבקשה. משהובא הדבר לידיעת ביהמ"ש ניתנה החלטה המורה לרמ"י לשנות את רישום הזכויות בנחלה בחזרה על שמה של המנוחה. לאחר שלא עלה בידי המשיבים לקדם את חלוקת העיזבון בהתאם להוראות הצוואה, פנו הם לביהמ"ש לענייני משפחה בבקשה לפירוק שיתוף בהתאם להוראות שבצוואת המנוחה. בבקשה נטען כי סעיף 19(ג) (4) ל"הסכם המשבצת" שבין רמ"י לבין האגודה השיתופית (להלן: האגודה) אשר מכוחו הוקנו למנוחה זכויות בת-רשות בנחלה (להלן: ההסכם), אינו עומד בסתירה לצוואה ומאפשר לכבד את רצון המנוחה. עוד נטען, כי הוראת סעיף 19(ג) (2) להסכם לפיה במקרה שהמנוח לא הותיר אחריו בן זוג תעבורנה זכויותיו לצאצאו ובלבד שהוא מסוגל ומוכן לקיים את המשק, אינה חלה בענייננו לאור קיומה של הצוואה שסותרת את האמור, וכי מכל מקום המערער לא ממלא אחר התנאי בסעיף אשר דורש כי הצאצא יהיה "מוכן ומסוגל לקיים את המשק", וזאת הן מאחר שהוא לא עיבד את המשק מאז 1982 והן מחמת גילו. מנגד, נטען מטעם המערער כי הוראות הסכם המשבצת גוברות על הוראות הצוואה, ואלה אינן מאפשרות קיום הצוואה נוכח ההלכה שנפסקה בע"א 566/89 בענין שטיין. כן נטען כי המערער מסוגל ומעוניין לקיים את המשק. ביהמ"ש לענייני משפחה קיבל את תביעת המשיבים והורה על ביצוע האמור בצוואת המנוחה, קרי – מכירת הנחלה וחלוקת כספי התמורה כפי שנקבע בה.

ביהמ"ש העליון (מפי השופט מ' מזוז, בהסכמת השופט נ' הנדל והמשנה לנשיאה ח' מלצר) דחה את הערעור מהטעמים הבאים:

כפי שנקבע לא פעם, נקודת המוצא באשר לזכויותיו של בר-רשות בנחלה חקלאית הינה כי זכויות אלה ניתנות להעברה, לרבות בדרך של הורשה, בכפוף להסכם הרישיון ולתנאים הקבועים בו. על כן נקבע כי שאלות הנוגעות לעבירות הזכויות של בר-רשות, והמגבלות החלות על עבירות זו מחייבות בדיקה פרטנית של המערכת ההסכמית בכל מקרה לגופו ולנסיבותיו.

סעיף 19(ג) להסכם המשבצת החל בענייננו מסדיר את גורל הזכויות בנחלה עם פטירתו של חבר האגודה המחזיק בזכויות בר-רשות בנחלה. המחלוקת בענייננו מתמקדת בפרשנות פסקה (4) לסעיף 19(ג) להסכם לפיו: "כל אחד מיחידי בני זוג שהינם חברי האגודה המחזיקים במשק רשאי להורות בצוואתו למי תימסרנה זכויות השימוש שלו במשק, ואולם לא יהיה בהוראות הצוואה כאמור כדי לגרוע מזכויותיו של בן-זוגו האמורות בפסקה (1) לעיל ולא יהיה בהן כדי לגרום למסירה של זכויות השימוש במשק ליותר מאדם אחד ולבן-זוגו", המחלוקת היא האם הוראה זו שוללת את קיום צוואת המנוחה. ביהמ"ש עונה על כך בשלילה וקובע כי אין כל סתירה בין הוראות הסכם המשבצת לבין הוראות הצוואה וממילא אין כל מניעה לקיום צוואתה של המנוחה.

פרשנות פסקה (4): פסקה (4), מטילה שתי מגבלות על העברת זכויותיו של בר-הרשות בדרך של צוואה. האחת, שהצוואה אינה גורעת מזכויותיו של בן זוג האמורות בפסקה (1); והשנייה, שאין הצוואה מורה על העברת הזכויות ליותר מאדם אחד ובן זוגו באופן שייצור פיצול של הנחלה. אין מחלוקת כי בענייננו לא מתקיימות שתי המגבלות הללו. המחלוקת בין הצדדים תחומה לפרשנות התיבה "תימסרנה" – האם "מסירה" של הזכויות כוללת לא רק העברת הזכויות למי מבני המשפחה (או לאדם אחר) אלא גם אפשרות של מכירת הזכויות, בכפוף לשני התנאים האמורים לעיל, וחלוקת כספי התמורה בין הזוכים על פי הצוואה. ביהמ"ש משיב על כך בחיוב.

ראשית, הפרשנות לפיה בר-הרשות רשאי להורות בצוואתו כי הנחלה תימכר והתמורה תחולק בין מוטבי הצוואה מתיישבת עם התכלית המרכזית של הוראות סעיף 19(ג) להסכם, המקבלת ביטוי מפורש בפסקאות (3) ו- (4) – מניעת פיצול זכויות בנחלות חקלאיות במטרה לשמור על כושרם החקלאי ועל המבנה המשפחתי של אגודות שיתופיות. שנית, פרשנות זו מתיישבת גם עם עקרון העל במשפט הירושה ולפיו מצווה לקיים דברי המת. שלישיית, פרשנות זו מתיישבת גם עם המגמה בפסיקה לחזק את המעמד המשפטי של זכויותיו של בר-הרשות ואת האוטונומיה שלו בקביעת הזכאים להמשיך ולהחזיק בזכויותיו לאחר מותו.

בנוסף, גם אילו ביהמ"ש היה מקבל את פרשנות המערער להוראת סעיף 19(ג) (4) לפיה לשון ההסכם אינה מתירה הורשת הזכויות בנחלה בדרך של מכירה וחלוקת התמורה, לא היה בכך כדי להועיל למערער, שכן לאור גישת רמ"י כיום התומכת בעמדה לפיה ניתן למכור את הזכויות, הרי שמדובר במצב של "הפה שאסר הוא הפה שהתיר".

אכן, הסמכות לפרש הסכם במקרה של מחלוקת בין הצדדים להסכם מסורה לביהמ"ש. ואולם בכך אין כדי לשלול מצד להסכם לוותר על זכויותיו או לקבל על עצמו פרשנות המטיבה עם הצד האחר להסכם. רמ"י היא זו שקבעה את המגבלות בהסכם על העברת הזכויות בנחלה והיא רשאית להקל במגבלות אלה, הן בדרך של פרשנות מקלה להוראות ההסכם והן בדרך של תיקון ההסכם. על כן, משהבהירה רמ"י את עמדתה כי הפרשנות המקובלת עליה להסכם מאפשרת לבר-הרשות להורות בצוואתו על דרך העברת זכויותיו בנחלה, לרבות בדרך של מכירה, אין לו למערער, אשר אינו צד להסכם ואינו מחזיק בזכויות מכוחו, כל מעמד או עילה להתנגד לכך.

העולה מכל המקובץ, כי בדין דחה בימ"ש קמא את ערעור המבקש על פסק דינו של ביהמ"ש לענייני משפחה, וכי קיום צוואת המנוחה לעניין מכירת זכויותיה בנחלה וחלוקת התמורה בין מוטבי צוואתה עולה בקנה אחד עם פרשנות ראויה להוראות סעיף 19(ג) להסכם.

המשנה לנשיאה ח' מלצר מוסיף, כי דחיית הערעור מתבקשת גם בשל ההתנהלות חסרת תום הלב של המערער – במשמעותה ובנפקותה המשפטית – אשר ביקש לרשום על שמו את זכויות המנוחה בנחלה, בהסתמך על צו הירושה שבוטל. דרך פעולה זו וההסתרה שהייתה כרוכה בה – מכתיבה אף היא את שלילת זכותו לסעד המבוקש – מהותית ודיונית כאחד.

פסק-דין

השופט מ' מזוז:

1. בקשה לרשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד (השופטים מ' נדב, א' שילה ו-ר' פלאוט) מיום 1.2.2018 בעמ"ש 24867-01-15, בו נדחה ערעור המבקש על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה בראשון לציון (השופטת א' שטיין) מיום 15.12.2014 בתמ"ש [39387-10-10](#) [פורסם בנבו].

לאחר עיון ושמיעת טענות הצדדים החלטנו לדון בבקשה כאילו ניתנה רשות והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה.

תמצית רקע והליכים קודמים

2. המבקש (מכאן ואילך: המערער) הוא בנה המאומץ והיחיד של פלונית אשר נפטרה ביום 17.4.2005 (להלן: המנוחה), והוא גדל בביתם של המנוחה ובעלה מיום לידתו. עובר לפטירתה החזיקה המנוחה בזכויות בת-רשות במשק חקלאי במושב במרכז הארץ (להלן: הנחלה). המערער לא מונה כ"בן ממשך" בנחלה.

3. ביום 17.8.2005 ניתן צו ירושה לפיו המערער הינו היורש היחיד של המנוחה. המשיב 1, אחיין של בעלה (המנוח) של המנוחה, והמשיבה 2, אחותה של המנוחה, עתרו לביטול צו הירושה בהציגם צוואה שהמנוחה הותירה אחריה ובה הורתה על מכירת זכויותיה בנחלה וחלוקת הכספים שיתקבלו מהמכירה בין המערער למשיבים באופן שהמערער יקבל 40% מהתמורה שתתקבל, המשיב 1 יקבל 20% והמשיבה 2 תקבל 40%. ביום 29.10.2006 בוטל צו הירושה ותחתיו ניתן ביום 14.4.2010 צו לקיום הצוואה.

4. למרות שצו הירושה בוטל, פנה המערער ביום 24.5.2010 לרשות מקרקעי ישראל (להלן: רמ"י) בבקשה שהזכויות בנחלה ירשמו על שמו מכוח צו הירושה. רמ"י, אשר לא הייתה מודעת לכך שצו הירושה בוטל, נעתרה לבקשה ורשמה על שם המערער את הזכויות בנחלה. משהובא לידיעת בית המשפט דבר התנהלות המערער ניתנה החלטה ביום 24.4.2012 המורה לרמ"י לשנות את רישום הזכויות בנחלה כך שהן תירשמו בחזרה על שמה של המנוחה.

5. לאחר שלא עלה בידי המשיבים לקדם את חלוקת העיזבון בהתאם להוראות הצוואה, פנו לבית המשפט לענייני משפחה בבקשה לפירוק שיתוף בהתאם להוראות שבצוואת המנוחה. בבקשה נטען כי סעיף 19(ג)(4) ל"הסכם המשבצת" שבין רמ"י לבין האגודה השיתופית (להלן: האגודה) אשר מכוחו הוקנו למנוחה זכויות בת-רשות בנחלה (להלן: ההסכם), אינו עומד בסתירה לצוואה ומאפשר לכבד את רצון המנוחה. עוד נטען, כי הוראת סעיף 19(ג)(2) להסכם לפיה במקרה שהמנוח לא הותיר אחריו בן זוג תעבורנה זכויותיו לצאצאו ובלבד שהוא מסוגל ומוכן לקיים את המשק, אינה חלה בענייננו לאור קיומה של הצוואה שסותרת את האמור, וכי מכל מקום המערער לא ממלא אחר התנאי בסעיף אשר דורש כי הצאצא יהיה "מוכן ומסוגל לקיים את המשק", וזאת הן מאחר שהוא לא עיבד את המשק מאז 1982 והן מחמת גילו.

מנגד, נטען מטעם המערער כי הוראות הסכם המשבצת גוברות על הוראות הצוואה, ואלה אינן מאפשרות קיום הצוואה נוכח ההלכה שנפסקה בע"א 566/89 [שטיין נ' סופר, פ"ד מז\(4\), 167 \(1993\) \(להלן: ענין שטיין\)](#). כן נטען כי המערער מסוגל ומעוניין לקיים את המשק.

6. בית המשפט לענייני משפחה קיבל את תביעת המשיבים והורה על ביצוע האמור בצוואת המנוחה, קרי – מכירת הנחלה וחלוקת כספי התמורה כפי שנקבע בה. צוין כי עניינה של המחלוקת בין הצדדים היא בשאלה של פרשנות הוראת סעיף 19(ג)(2) להסכם המשבצת וכי פרשנות תכליתית מובילה למסקנה כי בר-הרשות רשאי גם להורות שהמשק יימכר ותמורתו תחולק בין הזוכים על פי הצוואה. כן נדחתה טענת המערער לפיה סעיף 19(ג) להסכם המשבצת נוקט במדרג פנימי כך שאין תחולה לסעיף 19(ג)(4), אשר מאפשר לבר-הרשות להורות בצוואתו על דבר העברת זכויותיו, מקום שמתקיים האמור בפסקאות הקודמות. נקבע כי טענה זו של המערער מובילה לתוצאה בלתי סבירה לפיה כל אימת שבר-הרשות נפטר ולא הניח אחריו בן זוג אך הניח צאצא אחד המסוגל לקיים את המשק בהכרח תעבורנה הזכויות אליו ללא כל אפשרות מצד

בר-הרשות להתנות על כך. נוכח האמור, נקבע כי הוראות הסכם המשבצת אינן סותרות את האמור בצוואה ויש לקיימה.

עוד נקבע כי פסק הדין בעניין שטיין עליו התבסס המערער ניתן על פי עמדת רמ"י באותה עת אשר פירשה בדווקנות את לשון ההסכם כך שרק במקרה בו בר-הרשות מורה על "העברת" זכויותיו יחול סעיף 19(ג)4 אך לא כאשר הוא מורה על "מכירתם". אולם כיום עמדת רמ"י שונה, והיא מצדדת בכך שיש ליתן עדיפות לקיום רצונו של המת וכי אין כל סתירה בין קיום הצוואה לבין הוראות ההסכם גם במקרה שהצוואה מורה על מכירת הנחלה וחלוקת כספי התמורה.

בשולי פסק הדין העיר בית המשפט כי התנהלותו של המערער, אשר רשם את הזכויות בנחלה על שמו חרף ביטול צו הירושה, עולה כדי חוסר תום לב. כמו כן בית המשפט הביע את מורת רוחו מכך שהמערער עבר להתגורר בנחלה כשנה לאחר פטירת המנוחה וזאת ללא כל אסמכתא שהיה בידו לעשות כן. לאור כל האמור קיבל בית המשפט את התביעה והורה על פירוק השותפות ומכירת הנחלה כאמור בצוואה.

7. על פסק דין זה הגיש המערער ערעור לבית המשפט המחוזי. לאחר שניסיון להגיע להסכמות בין הצדדים לא עלה יפה, דחה בית המשפט את הערעור בפסק דין תמציתי מכוח סמכותו לפי [תקנה 460\(ב\)](#) ל**תקנות סדר הדין האזרחי**, התשמ"ד-1984. בית המשפט ציין, למעלה מן הצורך, כי המערער אינו יכול להבנות מהלכת שטיין מאחר שעמדת רמ"י השתנתה מאז וכי יש להתחשב ברצון המת כשהדבר מתיישב עם ההסכמים הרלוונטיים כפי שנקבע בע"א [8021/03 אלישע נ' אלישע, פ"ד נט \(ג\) 337](#) (2004) (להלן: עניין אלישע).

הבקשה לרשות ערעור

8. על פסק דינו של בית המשפט המחוזי הוגשה הבקשה לרשות ערעור שלפנינו ובה נטען כי מתקיימים התנאים למתן רשות ערעור הן מאחר ששאלת פרשנותו של סעיף 19(ג) להסכם המשבצת היא סוגיה משפטית עקרונית החורגת מעניינם של הצדדים הישירים למחלוקת, והן מאחר שהותרת פסקי הדין דלמטה על כנם תגרום לחוסר ודאות משפטית. לגופו של הערעור נטען כי שגה בית משפט קמא בנותנו משקל משמעותי לעמדת רמ"י חרף העובדה שרמ"י מהווה בעצמה צד להסכם. עוד נטען כי הלכת שטיין יושמה בהליכים משפטיים רבים והיא לא נהפכה בעניין אלישע מאחר ששם לא נדון מקרה בו צוואת המנוח הורתה על מכירת הזכויות.

9. מנגד, המשיבים טוענים כי פסק הדין קמא אינו מעלה כל הלכה חדשה ואינו סותר את הלכת שטיין, אשר קבעה כי זכות ההחזקה במשק ניתנת להורשה כל עוד זכות זו לא נשללת בהסכם ההתקשרות. מכאן שהעיקר הוא בהוראות ההסכם, ובענייננו קבע בית המשפט שאין כל סתירה בין הוראות הסכם המשבצת לבין הצוואה. על כן נטען כי גם לאור הלכת שטיין יש לקיים את הצוואה. עוד נטען כי בעניין אלישע נפסק כי העובדה שנוסח הצוואה וביצועה מקובלים על רמ"י מהווה שיקול נוסף לקיומה של הצוואה, וכי אין לבטל הוראה בצוואה כל עוד היא אינה סותרת את הסכם המשבצת. בענייננו רמ"י לא התנגדה לקיום הצוואה כפי שעולה מעמדתה, ועל כן בדין הורה בית המשפט על קיום הצוואה.

10. בתגובה שהגישה, מצדדת רמ"י בטענות המשיבים כי יש לדחות את הערעור. לעמדתה, עסקינן בצוואה שהוראותיה אינן סותרות את האמור בסעיף 19(ג)(4) להסכם המשבצת ועל כן יש לקיימה. נטען כי מסקנה זו עולה בקנה אחד גם עם הלכת שטיין, שם נקבע כי המחזיק בזכויות בר-רשות בנחלה יכול להעביר או להוריש את זכותו זו אלא אם כן הדבר נשלל בהסכם מכוחו קיבל את הזכויות. לדעת רמ"י הצוואה בענייננו אינה סותרת את הוראת סעיף 19(ג)(4) להסכם. עוד צוין כי בעת שניתן פסק הדין בעניין שטיין, בשנת 1993, עמדתה של רמ"י הייתה כי המילה "תימסרנה" המופיעה בסעיף 19(ג)(4) להסכם המשבצת משמעותה רק מסירה ולא מכירה, ועל כן במקרה של מכירה לא חל הסעיף. ואולם עמדתה זו השתנתה במהלך השנים ועמדתה העדכנית של רמ"י הינה שסעיף 19(ג)(4) אינו שולל גם מסירה בדרך של מכירת הנחלה. לפיכך עמדתה של רמ"י הינה כי בענייננו חל סעיף 19(ג)(4) להסכם ובהעדר סתירה בין הוראותיו לבין הצוואה יש לקיים את הצוואה, כפי שנקבע בפסקי הדין בערכאות קמא.

דיון והכרעה

11. כמצוין לעיל, החלטנו לדון בבקשה כאילו ניתנה רשות והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה. לאחר בחינת מכלול החומר הרלבנטי הגעתי למסקנה כי דין הערעור להידחות מן הטעם שאין כל סתירה בין הוראות הסכם המשבצת לבין הוראות הצוואה שערכה המנוחה, וממילא אין כל מניעה לקיום צוואתה של המנוחה, כמבואר להלן.

12. כידוע, מערכת היחסים החוזית במשקים החקלאיים בהתיישבות השיתופית מוסדרת בהסכמי משבצת שבין רמ"י, הסוכנות היהודית (כ"גוף מיישב") והאגודה השיתופית ("הסכם משבצת משולש"), או בהסכמים שבין רמ"י לאגודה השיתופית במישרין ("הסכם משבצת דו-צדדי"). הקרקע היא אפוא של המדינה והיא משכירה את

הקרקע לאגודה השיתופית – במישרין או באמצעות הסוכנות – וזו מעניקה רישיון בר-רשות לחברי האגודה בנחלות חקלאיות במשבצת שהושכרה לה. הסכמים אלה מתחדשים מעת לעת, עם או בלי שינויים (ע"א 1662/99 חיים נ' חיים, פ"ד נו (6) 295, 314 (2002), להלן: עניין חיים; ע"א 8378/11 יגל מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, [פורסם בנבו] פסקה 33 (27.10.2016), להלן: עניין יגל; ובע"מ 8132/17 פרטוש נ' פרטוש, [פורסם בנבו] פסקה 9 (11.12.2018), להלן: עניין פרטוש).

במקרה דנן מדובר בהסכם שכירות משבצת דו-צדדי בין רמ"י לאגודה, שהתחדש מעת לעת, כאשר ההסכם האחרון שהיה בתוקף ערב ההליך בבית המשפט לענייני משפחה נחתם בין הצדדים ביום 3.6.2007.

13. כפי שנקבע לא פעם, נקודת המוצא באשר לזכויותיו של בר-רשות בנחלה חקלאית הינה כי זכויות אלה ניתנות להעברה, לרבות בדרך של הורשה, בכפוף להסכם הרישיון ולתנאים הקבועים בו -

”... אדם המחזיק במושכר כבר-רשות בלבד, נתונה בידו זכות אישית שיש לה ערך קנייני. על כן, אם תנאי ההתקשרות בחוזה שבין בעל המושכר למחזיק בו מאפשרים זאת (ובמקרים רבים זה המצב), הרי זכות זו תהיה ניתנת להעברה...”

אמור מעתה, שבעיקרון זכות ההחזקה במשק יכול שתהיה ניתנת להורשה, אלא אם כן זכות זו נשללת מראש בהסכם ההתקשרות” (ענין שטיין, בעמ' 171).

וכן נקבע:

”מעמד חבר האגודה הוא כבר-רשות. ההלכה הפסוקה הגדירה זכות זו כזכות אישית שאינה קניינית, אשר אופייה וגדריה נקבעים בהתאם להסכמת הצדדים בהסכם הרישיון... המגדיר, בין היתר, את תנאי הרישיון המחייבים את חבר האגודה. על-פי הסכם זה, אף רשות השימוש היא זכות אישית, היא עבירה בכפוף לתנאי ההסכמה בין מעניק הזכות למקבל זכות השימוש. יוצא מכך, כי בר-רשות רשאי לעשות דיספוזיציה בזכותו - הכול בכפוף להסכמת הצדדים בעת יצירת הרישיון, ו-’...אף שביסודה זכות השימוש היא זכות אישית, דבר עבירותה והתנאים לעבירותה ניתנים להסכמה בין מקבל השימוש ומעניק השימוש, ולכן יש לבדוק כל מקרה לגופו’...” (ענין חיים, בעמ' 314-315).

וראו גם: [ע"א 633/82 לוקוב נ' מגדל, פ"ד מג \(1\) 397, 404 \(1985\)](#), להלן: ענין לוקוב; [וע"א 3836/93 ברמלי נ' ברמלי, פ"ד נ \(3\) 868, 871 \(1996\)](#).

14. על כן נקבע כי שאלות הנוגעות לעבירות הזכויות של בר-רשות, והמגבלות החלות על עבירות זו מחייבות בדיקה פרטנית של המערכת ההסכמית בכל מקרה לגופו ולנסיבותיו (ענין לוקוב, בעמ' 407; [ע"א 103/89 אזולאי נ' אזולאי, פ"ד מה \(1\) 477](#), 481 (1991); ענין חיים, בעמ' 314-316; [בע"מ 7861/17 פלוני נ' פלוני](#), [פורסם בנבו] פסקה 9 (18.11.2018); ענין פרטוש, בפסקה 10). לפיכך נפנה כעת להוראות ההסכם בענייננו.

15. סעיף 19(ג) להסכם המשבצת החל בענייננו מסדיר את גורל הזכויות בנחלה עם פטירתו של חבר האגודה המחזיק בזכויות בר-רשות בנחלה, וזו לשונו:

"(ג) במקרה פטירתו של חבר האגודה תחולנה ההוראות הבאות בדבר מסירת זכויות השימוש שלו במשק שבשימושו המהווה נחלה. למען הסר ספק מובהר ומוסכם בזה כי אין באמור בסעיף זה לשנות את מהות זכויותיו של חבר האגודה כזכויות בר-רשות בלבד שאינן חלק מעזבונו ואין בהן כדי לשנות את מעמדו של חבר האגודה על פי חוזה זה כבר-רשות לכל דבר ועניין:

(1) נפטר אחד מיחידי בני זוג שהינם חברי אגודה המחזיקים במשק(להלן-המנוח) תעבורנה כל זכויות השימוש שלו לבן זוגו בלבד, וזאת אפילו אם המנוח הניח ילדים ביחד עם בן הזוג.

(2) לא הניח המנוח בן זוג, אך הניח ילד אחד, תעבורנה כל זכויות השימוש שלו במשק לילד האמור, בתנאי שהוא מוכן ומסוגל לקיים את המשק.

(3) לא הניח המנוח בן זוג, אך הניח יותר מילד אחד, תעבורנה כל זכויות השימוש שלו במשק רק לאחד מביניהם המוכן ומסוגל לקיים את המשק.

באין הסכמה בין הילדים בשאלה מי מהם מוכן ומסוגל לקיים את המשק יחליט בכך בית המשפט.

למען הסר ספק מובהר בזה במפורש כי בית המשפט יחליט רק בשאלה מי מבין הילדים מוכן ומסוגל לקיים את המשק וכי זכויותיו של המקבל תהיינה רק זכויות שימוש במשק כבר-רשות.

(4) כל אחד מיחידי בני זוג שהינם חברי האגודה המחזיקים במשק רשאי להורות בצוואתו למי

תימסרנה זכויות השימוש שלו במשק, ואולם לא יהיה בהוראות הצוואה כאמור כדי לגרוע מזכויותיו של בן-זוגו האמורות בפסקה (1) לעיל ולא יהיה בהן כדי לגרום למסירה של זכויות השימוש במשק ליותר מאדם אחד ולבן-זוגו.

"... (5)

16. המחלוקת בענייננו מתמקדת כאמור בפרשנות פסקה (4) לסעיף 19(ג) להסכם המשבצת החל בענייננו - האם הוראה זו שוללת את קיום צוואת המנוחה. אני סבור כי התשובה לשאלה זו שלילית, וכי אין בהוראות ההסכם כדי למנוע כיבוד צוואתה של המנוחה.

17. ראשית, יש לדחות את טענת המערער לפיה מאחר ומתקיים בענייניו האמור בפסקה (2) אין תחולה כלל לאמור בפסקה (4) שכן קיים מדרג היררכי בין הפסקאות של סעיף 19(ג) כך שאם מתקיים האמור בפסקה אחת הדבר שולל את תחולת הפסקאות הבאות. עיון בסעיף 19(ג) מצביע בבירור כי בעוד פסקאות (1)-(3) עוסקות בחלופות עובדתיות ובתוצאה ההסכמית החלה בכל חלופה, הרי פסקה (4) קובעת הוראה כללית החלה במקרה בו המנוח ערך צוואה והיא חולשת על כל אחת מהחלופות העובדתיות שבפסקאות (1)-(3). לפיכך, גם אם נניח שמתקיימת בענייננו החלופה העובדתית שבפסקה (2) – ועל כך חולקים כאמור המשיבים – עדיין אין בכך כדי למנוע הורשה של זכויות המנוחה בנחלה בהתאם לפסקה (4) ככל שצוואתה אינה סותרת הוראות פסקה זו.

נוכח האמור, יש לבחון עתה האם פסקה (4) כשלעצמה כוללת מגבלה כלשהיא אשר מונעת את קיומה של הצוואה שערכה המנוחה.

18. פסקה (4), שנוסחה הובא לעיל, מטילה שתי מגבלות על העברת זכויותיו של בר-הרשות בדרך של צוואה. האחת, שהצוואה אינה גורעת מזכויותיו של בן זוג האמורות בפסקה (1); והשנייה, שאין הצוואה מורה על העברת הזכויות ליותר מאדם אחד ובן זוגו באופן שייצור פיצול של הנחלה. אין מחלוקת כי בענייננו לא מתקיימות שתי המגבלות הללו. המחלוקת בין הצדדים תחומה לפרשנות התיבה "תימסרנה" – האם "מסירה" של הזכויות כוללת לא רק העברת הזכויות למי מבני המשפחה (או לאדם אחר) אלא גם אפשרות של מכירת הזכויות, בכפוף לשני התנאים האמורים לעיל, וחלוקת כספי התמורה בין הזוכים על פי הצוואה.

איני סבור כי יש בלשון הוראת פסקה 19(ג) (4) להסכם או בתכליתו דבר המחייב את פרשנות המערער; אדרבא, ההיפך הוא הנכון.

19. [סעיף 25 לחוק החוזים](#) (חלק כללי), התשל"ג-1973 שכותרתו "פירוש של חוזה" קובע -

"חוזה יפורש לפי אומד דעתם של הצדדים, כפי שהוא משתמע מתוך החוזה ומנסיבות העניין, ואולם אם אומד דעתם של הצדדים משתמע במפורש מלשון החוזה, יפורש החוזה בהתאם ללשונו".

כידוע, אומד דעתם של הצדדים לחוזה נלמד גם מ"המטרות, האינטרסים והתכליות שחוזה מהסוג או מהטיפוס שהחוזה שנכרת נועד להגשים" ([ע"א 300/97 חסון נ' שמשון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב\(5\) 746, 755 \(1999\)](#)). כן ראו: [ע"א 4628/93 מדינת ישראל נ' אפרופים שיכון ויזום \(1991\) בע"מ, פ"ד מט\(2\) 265, 310 \(1995\)](#); [דנ"א 2045/05 ארגון מגדלי ירקות נ' מדינת ישראל, פ"ד סא\(2\) 1 \(2006\)](#); [ורע"א 3961/10 המוסד לביטוח לאומי נ' סהר חברה לתביעות בע"מ, פ"ד סה\(2\) 563 \(2012\)](#). להרחבה, ראו: אהרון ברק, [פרשנות במשפט כרך ד](#) - פרשנות החוזה, 383-385 (2001), וזאת בכפוף לכלל לפיו לשון החוזה תוחמת את גבולות התכלית -

"בבואנו לעמוד על פירושו הנכון של החוזה פונים אנו ללשון החוזה ולתכליתו, כשהלשון קובעת את גבולות התכלית" ([ע"א 2568/98 פטר נ' חממי, פ"ד נז\(4\) 796, 800 \(2003\)](#)).

20. בענייננו, אשר ללשון ההסכם - המונח "מסירה" בו נוקטת פסקה (4) להסכם הוא מונח כללי ניטרלי המכיל גם אפשרות של מסירה בדרך של מכירה, כאשר גם חלופה זו כמו כל דרך אחרת של מסירה כפופה לשני התנאים המהותיים הקבועים בפסקה. קשה גם להלום כי בעל זכויות בר-רשות יכול "למסור" את זכויותיו לכל אדם אך לא למכור זכויות אלה לאותו אדם.

21. אשר לתכלית ההוראה -

ראשית, הפרשנות לפיה בר-הרשות רשאי להורות בצוואתו כי הנחלה תימכר והתמורה תחולק בין מוטבי הצוואה מתיישבת עם התכלית המרכזית של הוראות סעיף 19(ג) להסכם, המקבלת ביטוי מפורש בפסקאות (3) ו- (4) - מניעת פיצול זכויות בנחלות חקלאיות במטרה לשמור על כושרם החקלאי ועל המבנה המשפחתי של

אגודות שיתופיות (ראו: עניין חיים בעמ' 334; [ע"א 5136/91 קוגלמס נ' קוגלמס, פ"ד מט\(2\) 419, 425-424 \(1995\)](#); ורד [דשא, המשפט החקלאי בישראל](#), בעמ' 272-273 (2014) (להלן: דשא)). תכלית זו מוצאת ביטוי גם בהוראת המחוקק [בסעיף 114 לחוק הירושה](#), התשכ"ה-1965 אשר קובע הוראות מיוחדות בנוגע לירושת משק חקלאי שחלוקתו עשויה לפגוע בכושר קיומו וזאת מתוך הכרה בחשיבות התכלית בדבר אי פיצול משקים חקלאיים. תכלית זו משתקפת בהסדרים נוספים הנוגעים לעבירות הזכות בנחלה חקלאית כדוגמת מוסד "הבן הממשיך" (ראו: עניין חיים בעמ' 314-317; עניין פרטוש, פסקאות 9-10; סמדר [אוטולנגי, ההסדרים המשפטיים בנוגע לירושת](#) משק במושב עובדים, עיוני משפט ט 469, 493-494 (1983); דשא בעמ' 289 ואילך). פרשנות לאור התכלית של מניעת פיצול הנחלה מובילה למסקנה לפיה כל עוד תכלית זו מוגשמת והנחלה עוברת, בתמורה או שלא בתמורה, ללא פיצולה, הרי שאין כל אינטרס אחר בגינו יש לשלול העברת הזכויות בנחלה גם בדרך של מכירה.

שנית, פרשנות זו מתיישבת גם עם עקרון העל במשפט הירושה ולפיו מצווה לקיים דברי המת, וכפי שנקבע בפסיקתו של בית משפט זה -

"אם יש עקרון-תשתית – אם תרצו: עקרון-על – במשפט הירושה, אין הוא אלא העיקרון המורנו כי אדם, כל אדם, קונה חופש לצוות מה ייעשה בעיזבונו, והעיקרון הנגזר ממנו ולפיו מצווים החיים לקיים את דברי המת ורצונו. החופש לצוות והמצווה לקיים את רצון המת – שני עבריה של אותה מטבע – השניים כאחד נגזרים מכבוד האדם ומן האוטונומיה האישית הנגזרת מן הכבוד" ([ע"א 4660/94 היועץ המשפטי לממשלה נ' לישיצקי, פ"ד נה\(1\) 88, 115 \(1999\)](#)).

אף כי שאלת הפרשנות שבפנינו מתמקדת בפרשנות החוזה ולא בפרשנות הצוואה (לשוני הנובע מכך בנוגע לכללי הפרשנות ראו למשל: [בע"מ 8300/11 פלוני נ' פלוני](#) [פורסם בבנו] (2.8.2012)), עדיין מדובר בפרשנות חוזה שעניינו הסדרת העברת זכויות בצוואה, וראוי לפרשו באופן שיהלום את עקרונות היסוד החלים בסוגיה בה עוסק החוזה ([ע"א 9648/18 אורהייטק GIS בע"מ נ' חן אביטן משרד עורכי דין](#), [פורסם בבנו] פסקה 39 (28.2.2018)). על כן יש להעדיף פרשנות שמקיימת את העיקרון בדבר קיום רצון המת, כל עוד אין מניעה או הצדקה לחרוג מכך. לכך מתווספת החזקה הפרשנית לפיה הצדדים ביקשו להגשים תכלית שהיא צודקת, יעילה, סבירה והגיונית ([ע"א 4869/96 מיליין בע"מ נ' The Harper Group, פ"ד נב\(1\) 845, 857 \(1998\)](#)); זאת בפרט בעניינו, שמדובר בחוזה אשר רשות ציבורית צד לו, אשר בפרשנותו יש ליתן משקל מיוחד לאינטרסים ציבוריים ולעקרונות של צדק והגיונות ([ע"א 2553/01](#)

[ארגון מגדלי ירקות - אגודה חקלאית שיתופית בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד נט \(5\) 481](#), 494 (2005); גבריאלה [שלו, חוזים ומכרזים](#) של הרשות הציבורית 31 (1999). כאמור, פירוש דווקני למילה "תימסרנה" לפיו מכירה אינה בגדר "מסירה" נעדר כל רציונל ענייני ואינו מגשים כל תכלית ראויה.

שלישית, פרשנות זו מתיישבת גם עם המגמה בפסיקה לחזק את המעמד המשפטי של זכויותיו של בר-הרשות ואת האוטונומיה שלו בקביעת הזכאים להמשיך ולהחזיק בזכויותיו לאחר מותו (ראו למשל [ע"א 2836/90 בצר נ' צילביץ, פ"ד מו \(5\) 184](#) (1992); ענין יגל; [בע"מ 7861/17 פלוני נ' פלוני](#), [פורסם בנבו] פסקה 14 (18.11.2018); ולהרחבה אודות ההיסטוריה המשפטית והשינויים שחלו במעמדו של בר-הרשות ראו גם: דשא, 325-289. וכן נינה [זלצמן "רישיון במקרקעין"](#) הפרקליט מב 24 (1995)). הקביעה לפיה בהעדר סתירה ברורה להוראות ההסכם יש לפעול לקיום צוואתו של בר-הרשות הולמת מגמה זו ומעניקה ביטוי נוסף להכרה במעמד זכויותיו של בר-הרשות.

22. אוסיף לבסוף, כי גם אילו קיבלתי את פרשנות המערער להוראת סעיף 19(ג)4 לפיה לשון ההסכם אינה מתירה הורשת הזכויות בנחלה בדרך של מכירה וחלוקת התמורה, לא היה בכך כדי להועיל למערער, שכן לאור גישת רמ"י כיום התומכת בעמדה לפיה ניתן למכור את הזכויות, הרי שמדובר במצב של "הפה שאטר הוא הפה שהתיר".

בתגובתה לבקשה לרשות ערעור מצדדת רמ"י בפרשנות לפיה הוראת פסקה 19(ג)4 כוללת גם מסירה בדרך של מכירה. רמ"י ציינה כי בשונה מעמדתה בעבר, אז צידדה בפרשנות מצמצמת, כיום היא סבורה שיש לפרש את פסקה 19(ג)4 כך שהמילה "תימסרנה" אינה מגבילה את האפשרות להורשת הזכויות על ידי מכירה לאחר וחלוקת התמורה למוטבי הצוואה. רמ"י, כבעלת זכויות הבעלות בנחלה וכמי שקבעה את הסייגים והתנאים בהסכם לעבירות הזכויות של בר הרשות עם פטירתו, רשאית כמובן לשנות תנאים אלה או להודיע על הסכמה מבחינתה לפרשנות ההסכם באופן המאפשר קיום צוואת המנוחה בענייננו.

אין לקבל לענין זה את טענת המערער לפיה לרמ"י אין כל מעמד בעניין פרשנות ההסכם, וכי השאלה הפרשנית מסורה לבית המשפט בלבד. אכן, הסמכות לפרש הסכם במקרה של מחלוקת בין הצדדים להסכם מסורה לבית המשפט. ואולם בכך אין כדי לשלול מצד להסכם לוותר על זכויותיו או לקבל על עצמו פרשנות המטיבה עם הצד האחר להסכם. רמ"י היא זו שקבעה את המגבלות בהסכם על העברת הזכויות

בנחלה והיא רשאית להקל במגבלות אלה, הן בדרך של פרשנות מקלה להוראות ההסכם והן בדרך של תיקון ההסכם. על כן, משהבהירה רמ"י את עמדתה כי הפרשנות המקובלת עליה להסכם מאפשרת לבר-הרשות להורות בצוואתו על דרך העברת זכויותיו בנחלה, לרבות בדרך של מכירה, אין לו למערער, אשר אינו צד להסכם ואינו מחזיק בזכויות מכוחו, כל מעמד או עילה להתנגד לכך (השוו גם ענין אלישע, בעמ' 344).

23. העולה מכל המקובץ, כי בדין דחה בית משפט קמא את ערעור המבקש על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה, וכי קיום צוואת המנוחה לענין מכירת זכויותיה בנחלה וחלוקת התמורה בין מוטבי צוואתה עולה בקנה אחד עם פרשנות ראויה להוראות סעיף 19(ג) להסכם.

24. סוף דבר: אציע לחבריי כי נדחה את הערעור, וכי המערער יישא בהוצאות המשיבים 1-2 בסך כולל של 10,000 ₪, ובהוצאות רמ"י בסכום דומה.

ש ו פ ט

השופט נ' הנדל:

אני מסכים.

ש ו פ ט

המשנה לנשיאה ח' מלצר:

1. אני מצטרף בהסכמה לפסק דינו המקיף של חברי, השופט מ' מזוז.
2. דחיית הערעור מתבקשת גם בשל ההתנהלות חסרת תום הלב של המערער – במשמעותה ובנפקותה המשפטית. המערער היה מודע לעובדה שצו הירושה שניתן לבקשתו בוטל בתאריך 29.10.1996 ואף ידע כי בתאריך 14.04.2010 ניתן צו לקיום צוואת המנוחה ז"ל, ובכל זאת – הוא פנה בתאריך 24.05.2010 ל-רמ"י (המשיבה 3) וביקש לרשום על שמו את זכויות המנוחה בנחלה, בהסתמך על צו הירושה שבוטל. דרך פעולה זו וההסתרה שהיתה כרוכה בה – מכתיבה אף היא את שלילת זכותו לסעד המבוקש – מהותית ודיונית כאחד. הדבר מתחייב מכוח [סעיף 39 לחוק החוזים](#) (חלק כללי), תשל"ג-1979 החל על הענין בהתאם לאמור [בסעיף 61\(ב\)](#) לחוק האמור (השוו:

[ע"א 9057/07](#) דוד אפל נ' מדינת ישראל [פורסם בנבו] (02.04.2012), שם בפסקה 75 ;
 בג"צ [1398/07](#) ד"ר יעל לביא-גולדשטיין נ' משרד החינוך [פורסם בנבו] (15.10.2010), שם
 בפסקה 40 ; [ע"א 2008/07](#) נירה לוטן נ' דוד ירמייב ז"ל [פורסם בנבו] (14.02.2011) שם
 בפסקה 50 ; [ע"א 10717/05](#) פלודיסט דה קוואקל נ' ב.ו.ו.נ. ברוך חג'ג' [פורסם בנבו]
 (03.09.2013), שם בפסקה 45).

המשנה לנשיאה

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט מ' מזוז.

ניתן היום, כ' בסיון התשע"ט (23.6.2019).

שופט

שופט

המשנה לנשיאה

אב 18018130_B04.docx

מרכז מידע, טל' 077-2703333 ; אתר אינטרנט, <http://supreme.court.gov.il>

[בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן](#)

נ' הנדל 54678313-1813/18

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה